

EU-kommissionens meddelelse vedr. universiteternes rolle i det europæiske vidensamfund

AC har den 27. februar 2003 fra Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, modtaget EU-kommissionens meddelelse, Universiteternes rolle i det europæiske vidensamfund til høring. AC har udsendt meddelelsen til høring i medlemsorganisationerne og skal på den baggrund fremkomme med bemærkninger.

Det er positivt, at EU-kommissionen sætter universiteternes rolle i det europæiske vidensamfund på sin dagsorden. AC er enig med grundtonen i meddelelsen, at universiteterne som hovedleverandør af viden, i form af sin forsknings og uddannelsesindsats, udgør en vigtig drivkraft i udviklingen af vidensamfundet.

Når dette er sagt, savner AC, at Kommissionen i sin meddelelse i tydeligere grad anerkender universiteternes brede samfundsmæssige rolle og ikke har en for ensidigt fokus på universiteterne som underleverandør af naturvidenskabelig og teknisk videnskabelig viden til specifikke erhvervssektorer. I vidensamfundet efterspørger private og offentlige virksomheder og organisationer en bred vifte af viden og kandidater fra universiteterne, herunder humaniora og samfundsvidenskaberne. Dette bør også være afspejlet i universiteternes uddannelses- og forskningsindsats.

Specifikke spørgsmål

Kommissionens meddelelse rejser en række relevante spørgsmål og problemstillinger som er hensigtsmæssige at få drøftet i en europæisk sammenhæng. AC er enig med Kommissionen, at tiden ikke er til at stille spørgsmål om, hvorvidt det er ønskværdigt at fremme og understøtte universiteternes rolle, men snarere spørger ind til, hvordan dette kan styrkes. AC gennemgår i sit høringssvar de spørgsmål Kommissionen rejser i sit debatoplæg.

Ad. 5.1.1. At øge og diversificere universiteternes indtægter

Kommissionen peger selv på et afgørende problem, at den stadig ringere finansiering af de europæiske universiteter, har som konsekvens, at universiteternes evne til at fastholde og tiltrække de bedste hoveder undergraves og dermed deres mulighed for at opbygge forskningsmiljøer af høj kvalitet.

AC vil i forlængelse af denne problemstilling gerne kvittere for, at EU-landenes regeringschefer for et år siden i Barcelona vedtog en visionær erklæring om, at investeringerne i forskning og udvikling skal øges, således at landenes investeringer senest i 2010 skal nærme sig 3 pct. af BNP, hvoraf de offentlige investeringer skal udgøre 1 pct. Barcelona målsætningen er en vigtig og nødvendig politisk erkendelse af, at forskningsinvesteringer er en afgørende forudsætning for EU-landenes fremtidige velstand og udvikling.

For så vidt angår Kommissionens spørgsmål om alternative finansieringskilder til det offentlige, er det vigtigt at holde sig for øje, at flere europæiske lande, herunder Danmark har en erhvervsstruktur bestående af mange små og mellemstore virksomheder, der nødvendiggør, at den offentlige forskning løfter sin del af de samlede forskningsinvesteringer, fordi disse typer af virksomheder, hverken kan, skal eller vil, bidrage til samfundets forskningsinvestering.

Barcelona målsætningen om fordelingen mellem offentlig og privat forskningsinvestering er generelt formuleret, men en nærmere analyse af det private erhvervslivs forskningsindsats kunne for visse europæiske lande, herunder Danmark, give anledning til overvejelser om, hvorvidt målsætningen for det offentliges andel af forskningsinvesteringerne på 1 pct. af BNP snarere skal ses som laveste ambitionsniveau?

Meddelelsen tager relevant fat på behovet for en særlig indsats med hensyn til at skaffe menneskelige ressourcer til forskningen. Den merinvestering som Barcelona målsætningen lægger op til, må nødvendigvis understøttes af en ansvarlig langsigtet forskningsstrategi, fordi der skal opbygges forskningsmiljøer, der har kapacitet til at udnytte forskningsbevillingerne. De seneste års forskningspolitik har trukket i den modsatte retning. Forskningsmiljøer er blevet nedlagt på grund af besparelshensyn og det er jo ingen hemmelighed, at det tager væsentlig kortere tid at nedbryde forskningsmiljøer end at opbygge dem. Samtidig ved vi, at denne mangelsituation vil blive yderligere forstærket når universiteterne inden for få år skal igennem et generationsskifte blandt forskerne. Konsekvensen af denne mangelsituation er selvfølgelig, at vækstpotentialer ikke kan udnyttes.

En væsentlig og helt afgørende udløber af Barcelona målsætningen må derfor være at formulere en realistisk og langsigtet plan for udbygning af stærke forskningsenheder på universiteterne. AC støtter Kommissionens forslag om, at landene i højere grad indfører flerårige finanslovsbevillinger, der giver kendte og stabile rammer for universiteternes langtidspanlægning, fx i en 6- eller 8årig periode.

For så vidt angår spørgsmålet om hvorvidt universiteterne kan få den nødvendige fleksibilitet til at drage fordel af det stærkt voksende marked for tjenesteydelser, her forstået som uddannelsesydelser, er det vigtigt i besvarelsen af spørgsmålet at skelne mellem ordinær uddannelse og efter- og videreuddannelse for voksne. Universiteternes ordinære uddannelser er gratis, hvilket er forankret i de demokratiske værdier om, at alle kvalificerede skal have lige muligheder for at få en uddannelse. Dette princip er helt fundamentalt for et velfærdssamfund og udviklingen af et veldenssamfund. AC må således kraftigt advare mod, at Kommissionen "flirter" med en ændring af dette demokratiske princip. I stedet bør Kommissionen forsvare princippet om, at ordinær uddannelse er et offentligt gode, der falder uden for rammerne for GATS-forhandlingerne.

AC støtter den danske holdning hertil, som formuleret i brev fra Undervisningsminister Ulla Tørnæs til EU-kommissær for Uddannelse og Kultur Viviane Reding, dateret den 29. august 2002. Her hedder det blandt andet, at den danske regering betragter de videregående uddannelser, hvad enten der er tale om helt eller delvist offentligt finansiering, som en offentlig serviceydelse, og som sådan falder uden for rammerne af GATS. I samme skrivelse anfører ministeren, at Danmark ønsker at opretholde den nationale tilskudsordning til det offentlige uddannelsessystem og restriktioner på ikke-nationale organisationers, personers adgang til danske økonomiske støtteordninger. Ministeren foreslår således, at GATS-forhandlingerne alene koncentrerer om privatfinansieret videregående uddannelse.

For så vidt angår efter- og videreuddannelse for voksne, agerer universiteterne allerede i dag på et globalt marked med hel- og delvist deltagerfinansierede uddannelsesydelser. AC ser ikke behov for at ændre på den nuværende fordeling mellem det offentliges og deltagerens andel af uddannelsesfinansieringen. Tværtimod kan der være bekymring for, at en bevægelse mod mindre offentlig medfinansiering, vil fjerne grundlaget for dele af arbejdsmarkedets adgang til livslang læring.

Universiteternes deltagerfinansierede masteruddannelser er i dag på et sådant prisniveau, at mange voksne reelt er afskåret fra at benytte sig af master som et videreuddannelses tilbud. Derfor kan der peges på behovet for en mere fleksibel brug af masteruddannelserne således at det i højere grad bliver muligt for voksne at tage moduler af en masteruddannelse. På den måde når universiteterne ud til en større målgruppe og dermed indtægtsgrundlag, fordi finansieringsmomentet alt andet lige, bliver tilsvarende overkommeligt.

For så vidt angår forskningsydelse kan der være behov for nærmere at se på hvorledes universiteternes indtægter fra erhvervslivet kan stimuleres. Her kan det være formålstjenligt at se nærmere på hvorledes dette samspil stimuleres i lande med sådan ordninger og hvilke erfaringer der her er gjort. Inden for de sidste par år, er der i Danmark indført et skattefradrag på 150 pct. for virksomheders investering i forskning. Ordningen kunne overvejes at blive udvidet til også at gælde for virksomheders donationer til universiteter og andre offentlige forskningsinstitutioner, fx således at virksomheder der giver midler uden binding for universitetets disposition, dvs. frie midler, får et skattefradrag på 150 pct., mens midler med binding på bestemte formål får et reduceret skattefradrag på 120 pct.

Det er samtidig vigtigt at fastholde, at private investeringer ikke kan substituere offentlige forskningsinvesteringer. Et øget samspil med privat og offentlig forskning må ikke få et sådant omfang, at universiteternes fri grundforskning bliver nedprioriteret, fordi universiteterne nødvendigvis må "løbe efter pengene". Det er ligeledes afgørende, at kommercialisering af forskning fx via udstrakt patentering ikke medfører en udbredt begrænsning af udveksling af viden fra forskningsresultater. Det er derfor det offentliges klare ansvar at sikre midler til fri grundforskning, som alle har lige adgang til og gavn af i videnssamfundet.

Ad. 5.1.2. At udnytte de tilgængelige finansielle midler mere effektivt

Nedbringelse af frafald har udgjort et væsentligt motiv for en dansk uddannelsesreform. Uddannelsesreformen har til hensigt at skabe en mere fleksibel tilrettelæggelse af uddannelserne, idet der fremover i højere grad vil være muligt for studerende med en akademisk bacheloruddannelse at vælge mellem flere kandidatoverbygningsuddannelser på tværs af faglige discipliner.

AC har støttet grundtanken i en sådan uddannelsesstruktur, men med det forbehold, at det ikke meningsfyldt kan formuleres som et universalt princip, idet der kan peges på uddannelsesområder, hvor en nødvendig faglig progression ikke kan forenes med tanken om flerhed i valg af kandidatoverbygninger, fx autorisations- og professionsuddannelser.

For at en sådan større valgmulighed for studerende kan gøres forsvarligt, er der behov for en styrket studie- og erhvervsvejledningsindsats. AC er meget optaget af, at en styrkelse af samspillet mellem universitetsuddannelserne og arbejdsmarkedet sættes på den universitetspolitiske dagsorden. Et sådant øget samspil vil skabe mulighed for, at også eksterne aktører, herunder akademiske organisationer, inddrages i erhvervsvejledningsindsatsen for dermed at bibringe de studerende et tydeligere billede af beskæftigelsesmulighederne.

Tilrettelæggelsen af en styrket studie- og erhvervsvejledningsindsats må naturligvis være op til det enkelte universitet, men indsatsområdet er så væsentligt, at AC har

foreslået, at en målsætning om at styrke vejledningsindsatsen, bør indgå i det enkelte universitets udviklingskontrakt.

De danske universiteters uddannelsesøkonomi er baseret på et taxametersystem, der har en række indbyggede problemer i forhold til at sikre kvalitetsudvikling af uddannelserne, skabe studiemobilitet samt mindske studiefrafald. Et primært problem ved taxametersystemet er, at taxametersatserne generelt ikke svarer til institutionens udgifter til uddannelsesaktiviteten. Det lave takstniveau, der ofte er historisk betingede, fastlåser undervisningsformen, idet der kun er begrænset økonomisk råderum til at udvikle nye pædagogiske værktøjer, integrere IT i undervisningen, internationalisere uddannelserne, opprioritere holdundervisning mv.

AC finder det yderst problematisk, at de utilstrækkelige taxametersatser får en negativ afledt konsekvens for forskningsindsatsen, idet universiteterne er nødsaget til at finansiere undervisningen med forskningsmidler. Udhulingen af forskningsmidlerne svækker institutionens mulighed for at videreføre stærke forskningsmiljøer og dermed uddannelsernes kvalitet.

Desuden kan der være risiko for, at taxametersystemets frister institutter til at spekulere i maksimering af STÅ-produktionen (antal godkendte eller beståede semestre /eksaminer) snarere end i kandidatproduktion. I tilrettelæggelsen af studiet placeres relativt mange eksaminer, der udløser STÅ'er i begyndelsen af studiet, og der er ikke incitament der mindsker frafaldet eller stimulerer bestræbelserne på at effektivisere studieforløbet. En sådan adfærd er hverken fremmende for studiemiljøet eller for kandidatproduktionen.

I forhold til studentermobilitet, virker det nuværende taxametersystem modsat, idet universitetets incitament til at give merit for udenlandsk studieophold er yderst begrænset, da meritgivning medfører at universitetet går glip af en taxameterbevilling. En ny incitamentsstruktur til at øge mobiliteten er derfor væsentlig også set i forhold til at få de studerende igennem uddannelsessystemet.

AC skal forslå, at Kommissionen tager initiativ til at få igangsat en samlet komparativ analyse af de europæiske landes forskellige uddannelses- og forskningsfinansieringsstrukturer, herunder at få afdækket eventuelle incitamentstrukturer i de forskellige landes finansieringssystemer, herunder en analyse af hvorledes disse er lykkedes efter intentionen.

Ad. 5.1.3. At udnytte resultaterne af det videnskabelige arbejde mere effektivt

AC er mere skeptisk overfor Kommissionens positive forventninger om de økonomiske muligheder for universitetsverdenen, som patentering og efterfølgende licensering af forskningsresultater indebærer.

AC er enig i behovet for en generel forbedring af samarbejdsmulighederne mellem universiteter og erhvervsliv, men finder samtidig, at dette spørgsmål bør ses i et bredere lys, end det der lægges op til i meddelelsen. Det er for snævert at se en øget anvendelse af forskningsresultater alene som et spørgsmål om patenteringsadgang og bør i stedet anskues ud fra hvorledes de forskellige videnskabelige forskningsområder bedst kan bidrage til vidensudveksling i et samspil med omverdenen, blandt andet gennem studieprojekter, praktikophold, netværkscentre, forskermobilitetsprojekter mv.

I den sammenhæng er det derfor også formålstjenligt at se på, hvorledes der kan etableres kollektive strukturer for universiteternes samspil med omverdenen, således at denne opgave løftes til at være et prioriteret og organiseret indsatsområde på institutionsniveau og ikke som i dag, hvor det ofte foregår som noget den enkelte forsker måtte tage initiativ til.

Det er samtidig væsentligt at få sat fokus på virksomhedernes modtagerapparat. En væsentlig barriere for at få skabt øget samspil mellem universiteter og erhvervsliv, er, at en stor del af virksomhederne ikke har akademiske medarbejdere og dermed ikke har et modtageapparat for at kunne udnytte forskningsbaseret viden. Dette forhold kræver en særlig indsats og kan ikke løses ved indsatser, der alene retter sig mod universiteterne. I en tid med stigende dimittendledighed synes det at være oplagt at igangsætte tiltag der har til formål at gøre virksomhederne opmærksom på den vidensressource som dimittenderne repræsenterer.

Ad. 5.2.1. At skabe betingelser for ekspertise

De danske universiteter er midt i en reform, der får indvirkning på universiteternes fremtidige ledelsesstruktur. AC har i sin universitetspolitiske varetægelse argumenteret for, at en universitetsreform skal respektere universiteternes mangfoldighed og forskellighed. Derfor bør en ændring af universiteternes styreforhold have en så tilpas rummelighed, at der er plads til, at det enkelte universitet får udstrakt indflydelse på organiseringen af sine indre anliggender. Det er væsentlige spørgsmål, såsom proceduren for rekruttering af lederne fra rektor til institutledere, procedure for udpegning og sammensætningen af bestyrelse og kontaktorganer, arbejdsdeling mellem de forskellige organisatoriske niveauer, etc.

Et andet væsentligt succeskriterium for en universitetsreform er for AC at se, at sikre frihedsgrader til universiteterne til at kunne agere hurtigt og hensigtsmæssigt på skiftende forhold i omverdenen. Derfor har et vigtigt element været at se på, hvorledes der kan flyttes ledelses- og beslutningskompetence fra centraladministrationen ud decentralt til det enkelte universitet.

Helt konkret har den generelt tætte regelstyring som universiteterne har været underlagt, bevirket en unødigt begrænsning af universiteternes mulighed for langsigtet planlægning af forsknings- og uddannelsesindsatsen. Et element af den danske universitetsreform har blandt andet været at give universiteterne mulighed for at spare op til større investeringer hvilket er en væsentlig forudsætning for langsigtet planlægning.

AC har i tråd hermed foreslået, at den nye universitetsreform efter en 3årig periode, bliver evalueret blandt andet med hensyn til at vurdere hvorvidt de politiske intentioner om øgede frihedsgrader til universiteterne er opfyldt og om der eventuelt måtte være behov for yderligere tiltag og justeringer.

Ad. 5.2.2. At udvikle europæiske ekspertisecentre og ekspertisenetværk

AC finder, at en "europæisk kritisk masse" i forskningen ikke er et meningsfyldt mål for den europæiske forskning. Det er mindre interessant, at der generelt set i EU opnås en kritisk masse, hvis det enkelte europæiske land ikke har en tilstrækkelig kritisk masse i forskningen på nationalt plan.

I forlængelse heraf finder AC det snarere vigtigt, at der rejses det principielle spørgsmål om, hvor den kritiske masse for et universitet bør sættes? Hvor stort må et universitet nødvendigvis være for at kunne være konkurrencedygtigt i forhold til at kunne tiltrække indenlandske og udenlandske studerende, indenlandske og udenlandske forskere og samarbejdspartnere, tilbyde en tilstrækkelig bredde i fagudbuddet m.v.?

Ad. 5.2.3. Høj kvalitet i de menneskelige ressourcer

Indledningsvist skal AC påpege, at den danske oversættelse af det engelske "scientific" til "videnskabelig" giver indtryk af en større rummelighed i begrebet end sammenhængen giver anledning til. "Scientific and technical" bør rettelig oversættes til "naturvidenskab og teknisk videnskab", hvilket jf. AC's indledende bemærkninger til meddelelsen er for snævert videnskabeligt fokus på en generel udfordring.

For så vidt angår universiteterne opgave med hensyn til at levere kandidater til erhvervslivet og samfundet generelt, er potentialet langt fra udnyttet. I Danmark viser seneste tal fra den danske regering, at 2/3 af alle privatansatte akademikere er ansat i 3 pct. af de danske virksomheder med 5 eller flere ansatte. Der eksisterer derfor fortsat en udfordring i at understøtte en vigtige videnstilførsel til virksomheder. Derfor foreslår AC, at man etablerer særlige initiativer, der kan understøtte en akademisk kompetencilførsel til sådanne virksomheder.

For så vidt angår universiteternes mulighed for at skabe attraktive karriereforskel for såvel mandlige som kvindelige forskere, hænger dette uløseligt sammen med de givne økonomiske vilkår. Specielt flerårige bevillinger er afgørende for at kunne skabe attraktive ansættelsesvilkår for forskere. Derfor henvises til AC's besvarelse af Kommissionens første stillede spørgsmål.

Forudsætningen for at udbygge internationalt stærke forskningsmiljøer er adgangen til kvalificerede forskere, og det tager tid at uddanne dem. Den danske regering har netop offentliggjort en rapport der viser, at der alene inden for biomedicin vil mangle 1.000 ph.d.'ere ved udgangen af 2005. Konsekvensen af denne mangelsituation er selvfølgelig, at vækstpotentialer ikke kan udnyttes. Den mangelsituation bliver forstærket inden for få år, når universiteterne skal igennem et generationsskifte blandt forskerne. I den aktuelle situation, hvor dimittendledigheden er i kraftig vækst, bør det derfor være oplagt at udnytte den store ressource, som dimittenderne repræsenterer, ved at øge ph.d.-optaget på universiteterne.

Et andet væsentligt element i at skabe attraktive vilkår for forskere, er, at universiteterne har en organisations- og ledelsesstruktur, der sikrer en intern og faglig legitimitet af prioriteringer og beslutninger, herunder at ledelsen på alle niveauer har et indgående kendskab til og forståelse for forskningsprocessen betydning for at kunne bedrive forskning på højeste videnskabelige niveau.

Ad. 5.3.1. En større international åbenhed

Det er væsentligt, at europæiske universiteter opfattes som centrale og attraktive videnscentre også uden for Europa, således at de er i stand til at konkurrere om de dygtigste udenlandske studerende og forskere. En måde at bidrage til en større in-

ternational åbenhed er at skabe en større synliggørelse af de forskellige universiteters profil, særkende og tradition.

En synliggørelse bør skabes på flere dimensioner og give svarene på væsentlige forhold omkring universitetet. Det kan fx være inden for følgende temaer: Hvorledes adskiller universitetet sig i forhold til andre universiteter - nationalt og internationalt, hvilke forsknings- og uddannelsesmæssige områder favner universitetet, hvilke målsætninger har universitetet for undervisningens udvikling, hvilken interessentkreds har eller ønsker universitetet, samt andre indsatsområder universitetet har udpeget i forhold til at agere i et samspil med omverdenen, fx internationalisering samt efter- og videreuddannelsesindsats.

Ad. 5.3.2. Den lokale og regionale udvikling

AC finder, at det må være op til det enkelte universitet i sin strategiplan at beslutte, hvordan det inden for de eksisterende økonomiske rammer, i overensstemmelse med interessentkreds og tradition, primært bør spille sin vidensrolle regionalt og/eller internationalt.

Visse studier vil alene i kraft af fagets karakter lægge naturligt op til en lokal orientering (fx samarbejde med det private erhvervsliv), mens det for andre fag vil være mere relevant at prioritere ressourcer på at bidrage til, indsamle og anvende, den nyeste internationale forskning i undervisningen.

AC kan støtte, at muligheder for regionalt samarbejde fortsat opsøges og udnyttes sådan som det allerede i dag er tilfældet. På danske universiteter er der erfaringer med opbygning af temaorienterede netværk, hvor universiteter mødes og samarbejder og vidensudveksler med lokale, interesserede virksomheder og offentlige institutioner. AC støtter derfor en fortsat udvikling af regionale centre, der har til formål at udveksle og udvikle viden mellem universiteter og det private erhvervsliv.